

Door een recente ontdekking blijkt een serie glas-in-loodramen uit de collectie van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) toegeschreven te kunnen worden aan de bekende Nederlandse beeldhouwer en sierkunstenaar Hildo Krop (1884- 1970). Een bijzondere vondst, want van Krop's hand zijn nauwelijks ontwerpen voor glas in lood bekend. Een zoektocht naar de symboliek en de achtergronden van de ramen bracht interessante informatie aan het licht.

Socialistisch getint glas in lood

Geertje Huisman

De symboliek en achtergronden van Hildo Krop ramen

De betreffende glaspanelen (afb. 1 en 2) werden in 1985 geschonken aan de RCE die circa twintig objecten van Hildo Krop in de collectie heeft, waaronder dekselpotten van de Eerste Steenwijker Kunst-Aardewerk-Fabriek (ESKAF, 1919-ca. 1934), beelden in keramiek, steen en brons en een pendule. En sinds kort kan daar dus een glas-in-loodraam aan worden toegevoegd. De ontdekking werd gedaan toen twee ontwerptekeningen uit de collectie van het Instituut Collectie Krop (Steenwijk) overeen bleken te komen met twee van de vier ramen uit de RCE collectie. Tot op dat moment werden de ramen toegeschreven aan de glaskunstenaar Toon Berg (1877-1967) en was er weinig reden om daaraan te twijfelen. Het koppelen van de tekeningen aan de ramen bracht naast de toeschrijving ook tal van vragen met zich mee. Reden genoeg voor nader kunsthistorisch onderzoek.

Villa Rams Woerthe

De ontdekking van de ontwerptekeningen van de ramen vond plaats in 2009 bij een bezoek aan de Villa Rams Woerthe in Steenwijk.¹ Deze indrukwekkende Jugendstil villa werd in 1899 gebouwd naar ontwerp van architect Dolf van Gendt (1835-1901). Sinds 2007 is hier het Instituut Collectie Krop gevestigd. Het instituut beheert en exposeert een imposante (depot- en archief-) collectie van Hildo Krop. De keuze om deze in Steenwijk onder te brengen was niet toevallig, Hildo Krop werd hier in 1884 geboren. De verwachting was dat hij de banketbakkerij van zijn vader zou overnemen, maar zijn teken- en beeldhouwtalent dreef hem een andere kant uit. Krop ontwikkelde zich tot een veelzijdige beeldhouwer en kunstenaar die gerenommeerde opdrachten op zijn naam mocht schrijven. Zo was hij verantwoordelijk voor een groot deel van het snij-

1
Hildo Krop, gebrandschilderd glas-in-loodraam (middelste panelen), circa 1918, maten per paneel 49 x 30,5 cm, RCE inv.nr. AB12127-A-D

2
Hildo Krop, gebrandschilderd glas-in-loodraam, circa 1918, maten per paneel 49 x 30,5 cm, RCE inv.nr. AB12127-A-D

3 —————
*Impressie 2009 Instituut
 Collectie Krop, Steenwijk*

werk aan het Amsterdamse Scheepvaarthuis en ontwierp hij bouwsculpturen voor talloze gebouwen en bruggen in Amsterdam. Maar hij maakte ook ontwerpen voor boekbanden, litho's, schilderijen, houtsneden (onder meer voor het kunstmagazine *Wendingen*), meubelen en modellen voor het aardewerk van de fabriek ESKAF.

De in de collectie van Instituut Collectie Krop ontdekte tekeningen bleken ontwerpen voor de middelste twee glas-in-loodramen. De tekeningen zijn voorzien van het stempel 'Hildo Krop, Stadsbeeldhouwer Amsterdam'. Bekend is dat Krop deze eretitel in 1956 kreeg toegekend. Dit hoeft echter niet te betekenen dat de ontwerpen na 1956 tot stand zijn gekomen want het stempel is vermoedelijk naderhand door Krop aangebracht. Daarnaast werden bij het bezoek ook zes smalle glas-in-loodraampjes van Krop bekeken die deel uitmaken van de museumopstelling. (afb. 5) Deze vertonen stilistisch gelijkenis met de panelen van de RCE (afb. 1 en 2). Wat opvalt is dat de belijning van de figuren en de rondingen in de luchtpartijen van beide series ramen op elkaar lijken. Deze ontdekking riep ook weer tal van vragen op. Bestaat er een relatie tussen deze

ramen? Waarvoor en wanneer zijn deze gemaakt? Wie heeft de ontwerpen uitgevoerd? Toon Berg? In welke volgorde moeten de ramen geplaatst worden? Hoog tijd voor archiefonderzoek.

Archiefonderzoek

Uit correspondentie in het archief van zowel de RCE als van het Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie (RKD) blijkt waar de toeschrijving van de serie ramen aan Toon Berg op gebaseerd is. Begin 1985 stuurde de schenker van de ramen, de heer A.S. Nolst Trenité, een brief met foto van de ramen naar het RKD met de vraag of men daar een vermoeden had van de ontwerper. Volgens de eigenaar waren de ramen afkomstig uit de woning van zijn grootvader mr J.G.L. Nolst Trenité, Essenlaan 72 in Rotterdam. In dit huis, gebouwd ten tijde van de Eerste Wereldoorlog, waren de ramen onderdeel van een tussenwand op de begane grond. Zijn grootvader kocht het huis in 1925 van Mr. D. Crena de Jongh, die destijds directeur was van de Nederlandsche Handelsmaatschappij NV, kantoor Rotterdam. Vermoed wordt dat deze Crena de Jongh opdrachtgever van de ramen is geweest.

4 —————
links: Toon Berg, detail uit het Lenteraam, trapraam van gebrandschilderd figuurgeslepen spiegelglas, 1937, voor Dhr. Bol, Dordrecht; rechts: Toon Berg, raam van gekleurd antiek glas, 1923, gymnastieklokaal school Rotterdam

5 —————
Hildo Krop, glas-in-loodraam, datering onbekend, 40 x 110 cm, Instituut Collectie Krop, inventarisnummer D002

Het RKD gaf als reactie dat de ramen mogelijk het werk konden zijn van glaskunstenaar Toon Berg. Het hoofd van de afdeling moderne kunst schreef: 'Wij bezitten een afbeelding van een drietal glas-in-loodramen, door hem [Toon Berg, G.H.] in 1923 gemaakt voor het gymnastieklokaal van een niet bij name genoemde school in Rotterdam, waarbij de deels door elkaar lopende groep kinderen sterk doet denken aan de mannen op uw tweede raam. Op een ander gebrandschilderd raam van 1928, in een trappenhuis van een school in Dordrecht, komen de ronde vormen voor die ook bij uw ramen opvallend aanwezig zijn'.² Naar welke afbeelding uit het RKD archief precies verwezen werd is

niet helemaal duidelijk geworden. In het archief bevinden zich twee foto's van panelen waarop de ronde vormen duidelijk herkenbaar zijn (afb. 4).

In het boek *Glas in lood in Nederland 1817 – 1968* uit 1989 werd de toeschrijving aan Toon Berg overgenomen.³ Maar onderzoek naar archiefmateriaal van Berg in Erfgoedcentrum DiEP in Dordrecht, het RKD en Breda's Museum levert geen enkel bewijsmateriaal op waaruit blijkt dat Berg de ontwerper of uitvoerder van de ramen zou kunnen zijn geweest.⁴ Wellicht kende Berg het werk van Krop of was hij betrokken bij de uitvoering (ook al is daar

6

Hildo Krop, ontwerp-
schets, 47 x 28,5 cm,
Instituut Collectie
Krop TE198 met raam
AB12127-B RCE, 49 x
30,5 cm

7

Hildo Krop, ontwerp-
schets, 47 x 28,5 cm,
Instituut Collectie
Krop TE197 met raam
AB12127-A RCE, 49 x
30,5 cm

geen bewijs voor gevonden) en verklaart dat eventuele overeenkomsten.⁵ Maar anderzijds is de herhaling van geabstraheerde en gestileerde motieven en helder kleur-gebruik ook kenmerkend voor de kunststromingen uit de periode van na de Eerste Wereldoorlog zoals de Art Deco, het Expressionisme, het Futurisme en ook de Stijl. Tekeningen uit 1905 van Bart van der Leek (1876-1958) met vergelijkbare herhaling van figuren zijn daar een vroeg voorbeeld van.⁶

Veelzijdig kunstenaar

Krop was een veelzijdig kunstenaar die talloze ontwerpen heeft gemaakt voor kunstnijverheidsobjecten. Uit de oeuvrelijst van Krop, die is opgenomen in het boek *Hildo Krop: beeldhouwer* van E.J. Lagerweij-Polak, blijkt dat er van zijn hand maar een beperkt aantal ontwerpen voor gebrandschilderd glas bekend is.⁷ Er worden enkele meubels genoemd waarin gekleurde glas-in-loodraampjes zouden zijn opgenomen.⁸ Voor juwelier Steltman in Den Haag ontwierp Krop rond 1920 vier etalagepanelen en de benedenpui.⁹

Het Instituut Collectie Krop in Steenwijk heeft drie ontwerpen voor glasramen en een glas-in-loodraam van Hildo Krop in de collectie (afb. 5-8) die niet in de lijst beschreven staan. Het raam (afb. 5) is destijds geschonken door een achterneef van Krop, die vermoedde dat ze oorspronkelijk onderdeel zijn geweest van de tuindeuren van het woongedeelte van de kunsthandel d'Audretsch aan het Noordeinde 119 in Den Haag. Herman Audretsch (1872-1966) kende Krop, hij was getrouwd met Krop's jongere zuster

8

Hildo Krop, ontwerp-
schets, 19 x 47 cm (voor
zover bekend niet uitge-
voerd), Instituut Collectie
Krop TE199

Margaretha, en exposeerde in 1916 als eerste kunsthandel in Nederland zijn werk. De andere helft van de tuinramen zou verloren zijn gegaan.¹⁰ De gelijkenis met het RCE raam is evident: de sterk gestileerde en naast elkaar lopende figuren met stokken over de schouders, maar ook de brilvormige borsten van de afgebeelde vrouwen en de ronde vormen in de achtergrond komen stilistisch overeen. De vraag is: wat heeft Krop hier nu verbeeld? En wat kan de inspiratiebron voor Krop – en/of de opdrachtgever – bij het bedenken van deze glasramen zijn geweest?

Symboliek

Bij een nadere beschouwing van de ramen valt een aantal dingen op. In het rechter paneel van het RCE raam is een gestileerde naakte vrouwenfiguur in een cirkel van rood gekleurd glas geplaatst, met daaromheen

9

links: Hildo Krop, hout-
snode 'De Britsche mijn-
werkers staken ook voor
u!' voor de Tribune,
1926, 11 x 13 cm,
Instituut Collectie Krop
G004; midden: zwart-
wit detail glas-in-lood-
raam Hildo Krop circa
1918; rechts: Hildo
Krop, houtsnede, detail
kaft *Wendingen*, 1918,
Instituut Collectie Krop
G079

een stralenkrans in geel die is ingebrand op transparant glas. De rest van de figuratie is door middel van loden lijnen in contouren aangegeven. Is de vrouw, omgeven door rood, de boodschapper van het socialisme opdat alle dagen voortaan rood zouden zijn? Verwijst ze als oermoeder naar het verwezenlijken van een ideale wereld, naar het aanbreken van een nieuwe tijd? Of zien we op dit raam de dagbruid die zich baadt in de stralen van de zon, geboren uit zonnegloren? Dit beeld komt voor in het lange gedicht *Iris* van Jacques Perk (1859-1881) en was begin twintigste eeuw bekend en geliefd, ook bij (sier)kunstenaars en architecten. Het linkerpaneel beeldt landarbeiders of mijnwerkers uit met werktuigen. Te zien zijn stoere mannen die marcheren met houwelen, sikkels of stokken op de rug of in de hand. Deze symbolische figuren lijken op te roepen tot daadkracht. Stilistisch lijken deze figuren op figuren die voorkomen op houtsnedes die Krop ontwierp voor het omslag van het tijdschrift *Wendingen* 1918-3 en voor het tijdschrift *Tribune* in de jaren twintig en dertig (afb. 9).¹¹

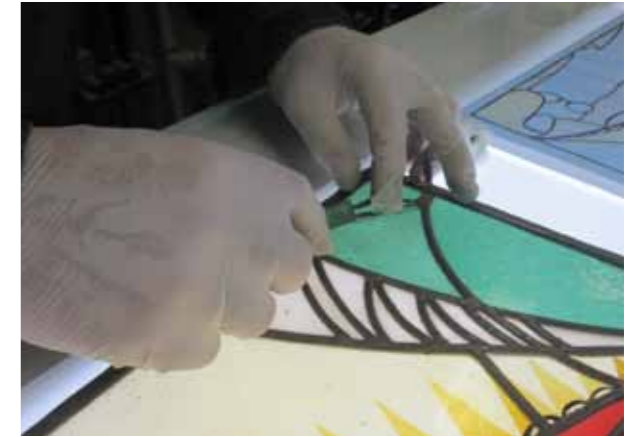
Door middel van het gebruik van bepaalde symbolen verwezen de kunstenaars in die tijd naar heersende ideeën, gevoelens of opvattingen. Het merendeel van de beschouwers was bekend met de betekenis van deze symbolen.¹² Ten tijde van de Eerste Wereldoorlog manifesteerde zich in Nederland de gemeenschapskunst: de expressieve vormgeving en architectuur van de Amsterdamse School. Op poëtische en plastische wijze werden in gebouwen en beeldende en sierkunst zaken verbeeld die refereren aan elementen uit de natuur, de kosmos, aan literaire thema's of zelfs politieke opvattingen. Ook Krop kan worden gezien als expressionistische vertolker van de symbolische vormtaal waar de kunstenaars van de Amsterdamse School zich van bedienden. Hij groeide op in een vrijzinnig-democratisch gezin en was van huis uit socialist. Hij hoopte op een betere wereld met meer gelijkheid en solidariteit. Een socialistische duiding van de ramen zou hier dan ook goed mogelijk kunnen zijn.

Restauratie

Aangezien de panelen in bruikleen zouden worden gegeven aan het Instituut Collectie Krop in Steenwijk ondergingen de ramen een restauratie. Deze restauratie wierp nieuw licht op de volgorde van de serie ramen van de RCE. Al puzzelend werd steeds verondersteld dat de vier ramen bij elkaar zouden horen. De ramen werden gedraaid, gekeerd en op verschillende manieren naast elkaar geplaatst en op grond van de aansluiting van de figuren leek het logisch dat ze in de volgorde geplaatst dienen te worden zoals afb. 2 laat zien.

Maar vergelijking van de panelen onderling leverde een ander beeld op. De kleuren en de glassoorten van de buitenste panelen waken af van de middelste panelen. Zo is het rode glas in de buitenste panelen anders samengesteld: aan chips is te zien dat het een laag rood op blauw glas is (afb. 10 en 11), en ook de groene en transparante glasstukken verschillen van kleur ten opzichte van elkaar. Restaurator Henk van Kooy gaf aan dat de buitenste panelen op grond van de gebruikte glassoorten eerder afkomstig leken uit de jaren vijftig of zestig dan uit de jaren dertig. Ook het feit dat er slechts van twee van de vier ramen ontwerpen zijn teruggevonden maakte aannemelijk dat de buitenste panelen niet origineel zijn en wellicht later zijn bijgemaakt om de serie ergens in te laten passen. Op grond van de ontwerp-tekening is ook te zien dat er extra loden lijntjes zijn toegevoegd tijdens eerdere restauraties. De paneeltjes zijn in 1985 'nagelopen' door de Rotterdamse glazenier D.W. van Ouwkerk. Waar mogelijk zijn de toegevoegde loodlijnen bij de laatste restauratie weer verwijderd. Wat verder opvalt is dat het lood dat is toegepast relatief smal is, eerder bedoeld voor een toepassing binnenshuis dan in een buitengevel. Dat klopt met de informatie van de schenker dat de ramen voor een tussenwand bedoeld waren.

De datering van de RCE ramen is tot nog toe onbesproken gebleven maar aannemelijk is dat Krop deze rond 1918 ontworpen heeft. Enerzijds vanwege het feit dat het

huis waarvoor ze gemaakt zijn in de Eerste Wereldoorlog is gebouwd en anderzijds vanwege de thematische gelijkenis met de kaft die Krop ontwierp voor het tijdschrift *Wendingen* in 1918. De beide series glasramen getuigen van sociaaldemocratische en socialistische idealen die Krop aanhing en van zijn communistische levensovertuiging. Wat de invloed was van Krop op de

totstandkoming en wat de rol van de opdrachtgever hierin was, is onopgehelderd gebleven.¹³ Het is zeer verheugend om te weten dat tot het oeuvre van Krop ook glasramen behoren en dat beide series nu zichtbaar zijn in de Villa Ramswoerthe in Steenwijk.

10 —————
detail afb 7: achterzijde RCE raam AB12127-A

11 —————
Restaurator Henk van Kooy aan het werk aan het RCE raam

Noten

- 1 Auteur Geertje Huisman, conservator/onderzoeker bij de RCE, bracht in 2009 een bezoek aan de Villa Ramswoerthe om een aantal keramische voorstudies voor het verzetsmonument in Steenwijk van Hildo Krop te bekijken, die de RCE in bruikleen had gegeven aan het Instituut Collectie Krop.
- 2 Brief van Drs. W.H.K. van Dam aan Mr. A.S. Nolst Trenité d.d. 10 april 1985, archief Toon Berg RKD.
- 3 C. Hoogveld (red.), Glas in lood in Nederland 1817-1968, Den Haag 1989, p. 205
- 4 Het museum in Breda beheert naast het Drie Koningenraam het boek ter ere van het 25-jarig jubileum van Berg dat vrienden hem in 1944 aanboden 'Met afbeeldingen van een keur der werken geschapen door Toon Berg'.
- 5 Krop daarentegen was een oude bekende van Willem Bogtman (1882-1955) die tekenleraar in Steenwijk is geweest. Wellicht was hij de uitvoerder van Krop's ramen; bewijzen zijn daarvoor nergens aangetroffen, maar bekend is dat leerlingen van de Rijksakademie in Amsterdam - waar Krop ook les heeft gehad - hun werk door Bogtman lieten uitvoeren.
- 6 C. Blotkamp (e.a.), Symbolisme in Nederland, Zwolle 2004, p. 8.
- 7 E.J. Lagerweij-Polak, Hildo Krop: Beeldhouwer, Den Haag 1992, p. 132
- 8 Lagerweij-Polak noemt op p. 132 ME36 een buffet dat Krop rond 1920 ontwierp voor mevrouw Hondius-Crone in Amsterdam en op p. 131 ME33 een buffet en glazenkastje voor Huize 'De Geer' in Rhenen waarin ook glas-in-loodraampjes gezeten zouden hebben.
- 9 Lijst Lagerweij-Polak p. 131 ME24
- 10 Of de RCE ramen ook uit het pand aan het Noordeinde afkomstig zijn kon niet achterhaald worden, maar lijkt niet echt logisch gezien het feit dat de RCE ramen uit het huis van de familie Crena de Jong afkomstig zijn. Zinvoller is het om nader uit te zoeken welke connecties er tussen Krop en de familie Crena de Jong zijn geweest.
- 11 W. Heij, Hildo Krop: houtsneden, Steenwijk 2010, pp. 20-35.
- 12 F. van Burkom in: B. Laan, E. Koldewij, C.P. Krabbe Red.), Wonen in een monumentaal huis, Amsterdam 2012, pp. 105-235; F. van Burkom, Kunst aan de Straat, Behoud van Amsterdamse beelden op bruggen en gebouwen uit het interbellum, Amsterdam 2009, pp. 79-81; E.J. Lagerweij-Polak, Hildo Krop: Beeldhouwer, Den Haag 1992, pp. 24-25.; W. Heij, Hildo Krop Stadsbeeldhouwer van Amsterdam, Steenwijk 2012, pp. 15-22.
- 13 Het is onbekend of de opdrachtgever een rol heeft gespeeld in de bepaling van de thematiek van de ramen.